

3. *Комаровская, Т. Е.* Исторический роман США XX века : монография. – Минск : БГПУ, 2019. – 238 с.
4. *Кохан, О. Н.* «Нить, сотканная из тьмы» (1999) Сары Уотерс как экспериментальный историографический роман / О. Н. Кохан // НП/НР. – 2019. – № 3. – С. 202–213.
5. *Прозоров, В. В.* Автор / В. В. Прозоров // Введение в литературоведение : учеб. изд. ; под ред. Л. В. Чернец. – М., 2000. – С. 11–21.
6. *Скороходько, Ю. С.* Элементы мистического в английском неовикторианском спектральном романе / Ю. С. Скороходько // Мировая литература на перекрестье культур и цивилизаций. – 2011. – № 3. – С. 224–232.
7. *Mitchell, K. Sarah Waters. Contemporary Critical Perspectives / K. Mitchell.* – Bloomsbury, 2013. – 184 p.
8. *O'Callaghan, C. Sarah Waters: Gender and Sexual Politics / C. O'Callaghan.* – Bloomsbury Publishing, 2017. – 240 p.
9. *Wallace, D. The Woman's Historical Novel / D. Wallace.* – Palgrave Macmillan UK, 2004. – 282 p.
10. *Waters, S. Affinity / S. Waters.* – Virago, 2000. – 352 p.

Д. П. Зылевiч (Беларусь)

ФУНКЦЫІ ВОКЛАДКІ Ў СУЧАСНЫХ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІХ ВЫДААННЯХ

Вокладка – гэта тое, на што мы ў першую чаргу звяртаем увагу, калі бяром кнігу ў рукі або бачым яе на кніжнай паліцы ці ў інтэрнэт-краме. Вокладка – гэта «твар» кнігі. Мэта нашага даследавання – вызначыць функцыі вокладкі ў сучасных літаратурна-мастацкіх выданнях. Аб'ектам увагі сталі кнігі, выпушчаныя з 2017 па 2022 гады беларускімі выдавецтвамі «Мастацкая літаратура», «Галіяфы», «Папурь», якія прапануюць сучасную і класічную мастацкую літаратуру беларускіх і замежных аўтараў. Кнігі ў пераважнай большасці выходзяць па-беларуску.

У розныя гады функцыі вокладкі вивучалі такія савецкія даследчыкі-кнігазнаўцы, як Э. Ф. Галербах, А. А. Рэфармацкі, В. Н. Ляхаў, В. С. Сідарава. У апошнія гады істотныя напрацоўкі зроблены В. В. Карасцелінай і Л. В. Зіміной.

Згодна з ДАСТ 7.84-20002 «Выданні. Вокладкі і пераплёты. Агульныя патрабаванні і правілы афармлення» пад вокладкай разумеюць «пакрыццё выдання, якое змяшчае шэраг яго выходных звестак і з'яўляецца элементам знешняга афармлення выдання», а пад пераплётам – «трывалае пакрыццё выдання, якое змяшчае шэраг яго выходных звестак і з'яўляецца элементам знешняга афармлення выдання» [2]. На сённяшні дзень розніца паміж вокладкай і пераплётам не такая відавочная, як раней, бо існуе шэраг гнуткіх і моцных пераплётных матэрыялаў, якія робяць кнігу лёгкай і трывай. Таму ў межах дадзенага

артыкула мы не будзем размяжоўваць вокладку і пераплёт, іх функцыянальнае прызначэнне аднолькавае.

Асноўныя функцыі вокладкі былі сфармуляваны В. Н. Ляхавым у працы «Афармленне знешніх элементаў савецкай кнігі» яшчэ ў 1960 г. [4]. Назавём іх і праілюструем прыкладамі з сучаснай беларускай выдавецкай практыкі.

1. **Ахоўная** функцыя. Яна відавочная, утылітарная: кніжны блок без вокладкі ці пераплёта не будзе доўга служыць, хутка наступіць фізічны знос. Зразумела, што кніга ў пераплёце больш трывалая, чым, напрыклад, у мяккай вокладцы, аднак не заўсёды кніга робіцца для доўгатэрміновага карыстання. Вокладка, нават мяккая, таксама выконвае ахоўную функцыю, і яна робіць кнігу лёгкай, таннай, што немалаважна. Пры невялікіх тыражах сучасныя беларускія выдавецтвы звычайна выпускаюць у пераплёце класіку ці іншую літаратуру, выданне якой фінансуецца дзяржавай або самімі аўтарамі (спонсарамі). Акрамя таго, выдавецтва разлічвае сабекошт выдання і адпускны кошт, прымаючы пад увагу фінансавыя магчымасці патэнцыйных пакупнікоў.

2. **Інфармацыйная** функцыя. Яна таксама відавочная. На вокладку вносіцца важная інфармацыя аб кнізе: яе назва, імя аўтара, назва серыі, калі выданне серыйнае, узроставае маркіроўка і іншая істотная, на думку выдаўца, інфармацыя. Нярэдка аўтары ці выдаўцы лічаць мэтазгодным указаць жанр твора, асабліва калі ён сфармуляваны крэатыўна. Напрыклад, на вокладцы кнігі Крысціны Кашкан «Поле безграничных возможностей» («Галіяфы») указана, што перад намі «вдохновляющие истории и сказки». На вокладцы кнігі Алесь Паплаўскага «Гульні з нулявымі сумамі» («Галіяфы») ёсць такая фраза: «Прэмія *Залаты кунідон* за аповесць *Lapido*». Гэта, сапраўды, істотная інфармацыя для дасведчанага чытача.

На інфармацыйную функцыю вокладкі значна ўплывае ілюстрацыя. Ёсць тыпалогія ілюстрацый для вокладкі, сярод асноўных тыпаў ілюстратыўная, сімвалічная і дэкаратыўная ілюстрацыі [1]. І толькі дэкаратыўная ілюстрацыя цалкам ігнаруе змест твора. Яна найчасцей выкарыстоўваецца ў сусветнай выдавецкай практыцы пры выданні класікі (беларускі прыклад – зборнік Яўгеніі Янішчыц «Каханне сад і ластаўка вясны» – «Мастацкая літаратура»). Стыльна аформленыя покет-букі ці яркія аднатонныя вокладкі фармата 84×108/32 з залатым цісненнем – так, напрыклад, прапануюць сусветную класіку многія расійскія выдавецтвы. Цікавы прыклад падобнага выдання – кніга Славаміра Копера «Жанчыны Другой Рэчы Паспалітай», падрыхтаваная ў выдавецтве «Галіяфы». І ўсё ж беларускія выдавецтвы нярэдка пры падрыхтоўцы да друку класічнай літаратуры змяшчаюць на вокладку фотаздымак прыроды (збор твораў Янкі Брыля ў двух тамах – «Мастацкая літаратура»), фотаздымак самога аўтара ці помнікаў яму (Якуб Колас «Вобразы мілыя роднага краю» і Янка Купала «Для тых, якіх люблю» – «Мастацкая літаратура»).

Ілюстратыўны тып ілюстрацыі адлюстроўвае вобразы ці сюжэт твора (Кнігі Андрэя Лютых «Битва под Острой Брамой» і Алены Брава «Садомская яблыня» – «Галіяфы»). Сімвалічная ілюстрацыя – перадае яго настрой (кнігі

Кірыла Стаселькі «Пімікі» і «Marginalis», – «Галіяфы»). У апошнія гады назіраецца тэндэнцыя да павелічэння колькасці сімвалічных ілюстрацый.

Інфармацыйная функцыя вокладкі прадугледжвае падказку для чытача на конт зместу, жанру і чытацкага адраса твора. Гэта інфармацыя «счытваецца» з дызайна і шрыфтавога афармлення нават пры павярхоўным аглядзе кніг. Асабліва гэта заўважна пры выданні масавай літаратуры (Святлана Аўдзейчык «Кніга здольных» – «Галіяфы»).

Вокладка можа «намякаць» і на гендэрную прыналежнасць мяркуемага чытача. Так, дэбютная кніга Кацярыны Янчэўскай «Белае шматкроп’е» са стылізаваным жаночым партрэтам на вокладцы ў бела-фіялетавых колерах быццам запрашае да сябе жанчын, якія любяць філасофскую лірыку. Назва твора і афармленне вокладкі цалкам рэалізуюць яе інфармацыйную функцыю, «падказваюць», аб чым зборнік, у якім настроі, каму будзе цікавы. Анатацыя пацвярджае першаснае ўражанне: «Мастацкія вобразы выяўляюць сябе як філасофскія пульсуючыя кропкі ў светабудове сэрца. «Метафара-рух» знітоўвае штодзённае з узнёсла-нябесным і стварае прастору неаб’якавага асэнсавання. Сумяшчальны ўсе колеры, белы становіцца натхненнем для пошуку сутнасна-значнага ва ўзаемаадносінах імгнення і вечнасці, рытму і арытміі, болю і радасці, роднай Лідчыны і «забытага Рыма». Сцяжынкі-радкі сумеснага падарожжа судакранаюцца з лірычным шматкроп’ем паэтычнага дыхання».

3. **Дэкартаўная** функцыя, або эстэтычная. Вокладка павінна быць прыгожай. Яе знешні выгляд залежыць ад якасці паперы, фарбы, паліграфічнага выканання, ад прапанаванага дызайна – шрыфта, малюнкаў, дэкартаўных элементаў. Тэкст чалавек можа прачытаць з любога носьбіта. Каб чалавек захацеў прачытаць твор менавіта ў канкрэтнай кнізе, яна павінна яму падабацца. Сёння ёсць больш танная альтэрнатыва папяровай кнізе – электронныя выданні. Аднак многія чытачы выкарыстоўваюць іх толькі для азнаямлення, а калі твор падабаецца, купляюць папяровае выданне.

Папяровая кніга – гэта матэрыяльны аб’ект, які можна трымаць у руках, які дае магчымасць адчуць прыемныя тактыльныя ўражанні. На прыгожую кнігу хочацца глядзець, таму яна нярэдка ставіцца на віднае месца, упрыгожвае паліцу, шафу, стол, тумбачку. Яна можа стаць раскошным падарункам, а тэкставы файл для рыдэра не мае падобнай магчымасці.

У наш час вокладка актыўна выконвае яшчэ адну функцыю, пра якую не пісалі савецкія вучоныя-кнігазнаўцы, – рэкламную. Ахарактарызуем яе.

4. **Рэкламная**, або маркетынговая функцыя, ці функцыя прасоўвання.

Сучасны чытач нярэдка выбірае кнігу ў інтэрнэт-крамах, у электронных каталогах выдавецтваў, на старонках сацыяльных сетак і іншых электронных рэсурсах. Фотаздымак вокладкі разам з анатацыяй да выдання – гэта тое, па чым людзі арыентуюцца ў першую чаргу. Такім чынам, ад знешняга выгляду залежыць, зацікавіцца патэнцыйны пакупнік кнігай ці не. «Вокладка не толькі адлюстроўвае асноўныя тытульныя элементы, – піша Л. В. Зіміна, – але і ў русле новага трэнда – імкнення лічбавай культуры да візуалізацыі – садзейнічае

ідэнтыфікацыі кніг пры дапамозе інтэрпрэтацыі і візуалізацыі зместу літаратурнага твора» [3, с. 71].

Вокладка кнігі можа пастаянна, на розных носьбітах нагадвацца выдаўцамі: у тэкстах, роліках, аб'явах рэкламнага характару, у любой выдавецкай рэкламнай прадукцыі. Так, вокладка становіцца нейкай візуальнай меткай пры любым згадванні твора. Яна запамінаецца і лёгка пазнаецца патэнцыйным чытачом. Разумеючы гэта, многія выдавецтвы ўпор робяць менавіта на афармленне вокладкі, пры гэтым афармленню кніжнага блока, а іншым разам і падрыхтоўцы тэксту надаецца мінімум увагі.

Вокладка можа граць вядучую ролю і ў сацыяльнай рэкламе, калі ставіцца задача вярнуць моду на чытанне. Аднак у беларускай рэкламнай практыцы нярэдка з гэтай мэтай абіраюць абстрактную, умоўную вокладку. Напрыклад, да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, Саюз выдаўцоў і распаўсюджвальнікаў друку пры ўдзеле выдавецтва «Аверсэв» запусцілі сацыяльную рэкламу «Асалода чытання». Гэта серыя білбордаў, якія адлюстроўваюць прыемныя моманты і незабыўныя эмоцыі, падараныя друкаванай кнігай.

Хочацца адзначыць яшчэ, што вокладка можа выкарыстоўвацца ў якасці інструмента пры прасоўванні літаратурнай класікі. Удала падабранае афармленне вокладкі дапамагае па-новаму падаць даўно знаёмы твор, наблізіць яго да маладога чытача. Тут можа быць задзейнічана не толькі вокладка, але і цалкам «падача» кнігі: футляр, упакоўка і інш.

Цікавыя прыклады сучаснай падачы знаёмых твораў можна знайсці ў практыцы беларускага выдавецтва «Папуры». Узгадаем выданне выбраных твораў Янкі Купалы з выявай QR-кода на вокладцы. Ці падарункавае выданне гістарычнага дэтэктыва Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха» з ілюстрацыямі выдатнага беларускага мастака-графіка Юрыя Якавенкі. Ці раман Івана Мележа «Людзі на балоце», вокладка якога зроблена ў кантрасных чорна-белых колерах, на ілюстрацыі – гумавыя боты і чаравікі на калах.

Падводзячы вынік сказанаму, адзначым, што кніжная вокладка ў сучаснай выдавецкай практыцы выконвае свае традыцыйныя функцыі: ахоўную, інфармацыйную, дэкаратывную, якія, аднак, рэалізуюцца па-рознаму, дзякуючы істотнаму развіццю паліграфічнай прамысловасці і модным афарміцельскім тэндэнцыям, схільным пастаянна мяняцца. Акрамя таго, сучасная кніжная вокладка актыўна выконвае рэкламную, маркетынговую функцыю, якая пры цяперашняй лічбавізацыі вытворчасці нярэдка выходзіць на першы план.

На фоне сусветных тэндэнцый беларускія выдавецтвы не ў поўнай меры выкарыстоўваюць маркетынжавы патэнцыял вокладкі. Хутчэй рэагуюць на патрабаванні часу прыватныя выдавецтвы з вялікім вопытам і моцным творчым калектывам. Буйныя дзяржаўныя выдавецтвы нярэдка прытрымліваюцца традыцыйных падыходаў да афармлення вокладкі, што часткай чытачоў успрымаецца як кансерватызм, а іншымі – як прыкмета фірменнага стылю выдавецтва.

Літаратура

1. *Голлербах, Э. Ф.* Современная обложка: 75 воспроизведений / Э. Ф. Голлербах. – Л. : Изд-во Акад. художеств, 1927. – 75 с.
2. ГОСТ 7.84–2002 СИБИД. Издания. Обложка и переплеты. Общие требования и правила оформления. – М. : ИПК Изд-во стандартов, 2002. – 7 с.
3. *Зими́на, Л. В.* Маркетинговые стратегии издательств в социальных медиа / Л. В. Зими́на // Известия высших учебных заведений. Проблемы полиграфии и издательского дела. – 2015. – № 2. – С. 70–79.
4. *Ляхов, В. Н.* Оформление внешних элементов советской книги / В. Н. Ляхов // Книга. Исследования и материалы. – 1960. – Сб. 2. – С. 16–48.

В. М. Кавальчук (Беларусь)

ЭКЗІСТЭНЦЫЙНАЯ ПРАБЛЕМАТЫКА І ЎНУТРАНАЯ ТРАНСФАРМАЦЫЯ ГЕРОЯ АПАВЯДАННЯ «РАНАК-СВІТАНАК» В. БЫКАВА

Значэнне твораў Васіля Быкава для яго сучаснікаў і нашчадкаў цяжка пераацаніць, як і ролю пісьменніка ў выхаванні не аднаго наступнага пакалення. Сапраўды, імя беларускага творцы вядома далёка па-за межамі рэспублікі, а яго аповесці і апавяданні перакладзены на шматлікія мовы свету. Як слушна адзначае Дз. Бугаёў, «Васіль Быкаў прыйшоў у літаратуру з палымным жаданнем расказаць пра тое, наколькі цяжкая была мінулая вайна, «як нялёгка давалася яна нам – наша перамога», якія гераічныя намаганні мільёнаў людзей спатрэбіліся для таго, каб здабыць яе ў агні зацятых бітваў, расказаць не толькі ад свайго ўласнага імя, але і ад імя тых дзевяноста сямі працэнтаў сваіх равеснікаў, якія аказаліся менш шчаслівымі і не вярнуліся з крывавых палеткаў вайны» [1, с. 7]. Набыты франтавы вопыт даваў пісьменніку падставы гаварыць пра перажытае экзистэнцыйна заострана, таму што ён не толькі на ўласныя вочы бачыў смерць таварышаў, але і сам быў паранены, а аднойчы ледзь не загінуў пад фашысцкім танкам. Задачу адлюстраваць сапраўдную сутнасць вайны, якую абраў для сябе В. Быкаў, «можна паспяхова выканаць толькі пры абсалютнай шчырасці мастака і яго гранічнай, бескампраміснай праўдзівасці» [1, с. 7]. Менавіта таму героі пісьменніка – звычайныя людзі, не пазбаўленыя сумненняў, а часам і баязлівасці, пра што нярэдка гаворыцца ў тэкстах В. Быкава. Раскрываючы думкі персанажаў і іх паводзіны, аўтар звычайна ставіць іх у абставіны цяжкага выбару паміж пагрозай уласнаму жыццю і неабходнасцю не рызыкаваць жыццём іншых. Менавіта тады